

ΕΝΟΤΗΤΑ Α΄

Α.1 Γιατί φιλοσοφεί ο άνθρωπος; ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, Μετά τα φυσικά, Α 2, 98b12-28

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ	ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν, ἐξ ἀρχῆς μὲν τὰ πρόχειρα τῶν ἀτόπων θαυμάσαντες, εἴτα κατὰ μικρὸν οὕτω προϊόντες καὶ περὶ τῶν μειζόνων διαπορήσαντες, οἷον περὶ τε τῶν τῆς σελήνης παθημάτων καὶ τῶν περὶ τὸν ἥλιον καὶ τὰ ἄστρα καὶ περὶ τῆς τοῦ παντὸς γενέσεως. Ὅ δ' ἀπορῶν καὶ θαυμάζων οἶεται ἀγνοεῖν (διὸ καὶ ὁ φιλόμυθος φιλόσοφος πῶς ἐστίν· ὁ γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασίων)· ὥστ' εἴ περ διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν ἐφιλοσόφησαν, φανερὸν ὅτι διὰ τὸ εἰδέναι τὸ ἐπίστασθαι ἐδίωκον καὶ οὐ χρήσεώς τινος ἔνεκεν. Μαρτυρεῖ δὲ αὐτὸ τὸ συμβεβηκός· σχεδὸν γὰρ πάντων ὑπαρχόντων τῶν ἀναγκαίων καὶ τῶν πρὸς ῥαστώνην καὶ διαγωγὴν	Διότι οἱ ἄνθρωποι ὅπως (συμβαίνει) καὶ τώρα (=στην εποχή μας) εξαιτίας τῆς περιέργειας καὶ τοῦ θαυμασμοῦ ἀρχισαν γιὰ πρώτη φορά νὰ φιλοσοφοῦν, στην ἀρχὴ βέβαια, ἐπειδὴ ἐνίωσαν περιέργεια καὶ θαυμασμό γιὰ κείνα ποῦ εἶχαν μπροστὰ τους (=στα χέρια τους) ἀπὸ τὰ παράξενα (τῆς ζωῆς, τῆς καθημερινότητος), ἐπειτα, προχωρώντας σιγά – σιγά μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἐπειδὴ ἀρχισαν νὰ προβληματίζονται καὶ γιὰ τὰ πιο σημαντικὰ, γιὰ παράδειγμα γιὰ τὰ φαινόμενα τῆς σελήνης καὶ τοῦ ἡλίου καὶ γιὰ τὰ ἄστρα καὶ γιὰ τὴ γέννηση τοῦ σύμπαντος. Εκεῖνος, ὅμως ποῦ ἀπορεῖ καὶ ποῦ θαυμάζει αντιλαμβάνεται ὅτι δε γνωρίζει (=βρίσκεται σὲ ἀγνοία) (γι' αὐτὸ κι ὅποιος ἀγαπά τους μύθους εἶναι κατὰ κάποιο τρόπο φιλόσοφος· γιατί ὁ μῦθος συντίθεται ἀπὸ αξιοθαύμαστα γεγονότα). Συνεπῶς, ἀν βέβαια (οἱ ἄνθρωποι) φιλοσόφησαν γιὰ νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὴν ἀγνοιά τους, (εἶναι) φανερό ὅτι ἐπιδίωξαν τὴν ἀκριβὴ γνώση (=ἐπιστήμη) γιὰ τὴ ἴδια τὴ γνώση κι ὄχι γιὰ κάποια πρακτικὴ χρησιμότητά της. Ἀλλωστε αὐτὸ το ἐπιβεβαιώνει αὐτό ποῦ ἔχει συμβεῖ· Διότι, ὅταν ικανοποιήθηκαν σχεδόν ὅλες οἱ ἄμεσες ἀνάγκες (τῶν ἀνθρώπων) κι αὐτές γιὰ τὴν ἀνεση καὶ γιὰ τὴν καλοπέραση,

ἡ τοιαύτη φρόνησις ἤρξατο ζητεῖσθαι. Δῆλον οὖν ὥς δι' οὐδεμίαν αὐτὴν ζητοῦμεν χρεῖαν ἐτέραν, ἀλλ' ὥσπερ ἄνθρωπος, φαμέν, ἐλεύθερος ὁ αὐτοῦ ἔνεκα καὶ μὴ ἄλλου ὦν, οὕτω καὶ αὐτὴν ὥς μόνην οὔσαν ἐλευθέραν τῶν ἐπιστημῶν· μόνη γὰρ αὕτη αὐτῆς ἔνεκέν ἐστιν.	ἄρχισε νὰ ἀναζητεῖται μιὰ τέτοιου εἴδους πνευματικὴ ἀρετὴ. Εἶναι λοιπὸν φανερό ὅτι δὲν ἐπιζητοῦμε αὐτὴ (τὴ γνώση, πνευματικὴ ἀρετὴ) γιὰ καμιά ἄλλη ἀνάγκη, ἀλλὰ ὅπως ἀκριβῶς ἄνθρωπος ἐλεύθερος, λέμε, εἶναι αὐτός που υπάρχει γιὰ τὸν εαυτό του κι ὄχι γιὰ κάποιον ἄλλο, ἐτσι λοιπὸν αὐτὴ (τὴ γνώση ἐπιζητοῦμε) (πιστεύοντας) πὼς εἶναι ἡ μόνη ἐλεύθερη ἀπὸ τὶς ἐπιστήμες· γιατί μόνη αὐτὴ ὑπάρχει γιὰ τὸν εαυτό της.
---	---

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

**Να σημειώσετε ἓνα Σ ἢ ἓνα Λ, γιὰ νὰ δηλώσετε ἀν το περιεχόμενο
κάθε φράσης εἶναι ἀντίστοιχα Σωστό (Σ) ἢ Λάθος (Λ):**

1. Ο λόγος της ενασχόλησης των ανθρώπων με τη φιλοσοφία ήταν στην αρχή ο θαυμασμός για τα παράδοξα της καθημερινής ζωής και ύστερα ο φόβος για τα φαινόμενα του σύμπαντος.
2. Στα παραδείγματα της πρώτης περιόδου που αναφέρει ο Αριστοτέλης υπάρχει μία κλιμάκωση από τα πιο κοντινά στον άνθρωπο και τις δυνατότητες της γνώσης του στα πιο μακρινά και δυσερμήνευτα.
3. Η απορία και ο θαυμασμός του ανθρώπου για όλα όσα συμβαίνουν γύρω του, κατά τον Αριστοτέλη, είναι αποτέλεσμα της συνειδητοποίησης της άγνοιάς του.
4. Ο άνθρωπος που αγαπά τους μύθους δεν έχει καμιά σχέση με τον άνθρωπο που αγαπά τη σοφία.
5. Οι μύθοι περιλαμβάνουν αξιοθαύμαστα γεγονότα.
6. Κατά τον Αριστοτέλη ο βηματισμός του ανθρώπου και της ανθρωπότητας προς τη φιλοσοφία ήταν ταχύτατος και όχι εξελικτικός.
7. Η φιλοσοφία αναπτύχθηκε ως φυσική ανθρώπινη πνευματική ανάγκη προτού καλυφθούν οι άμεσες βιοποριστικές ανάγκες των ανθρώπων ή οι ανάγκη για καλοπέραση και ευζωία.
8. Ελεύθερος άνθρωπος σύμφωνα με τις αντιλήψεις του Αριστοτέλη στο απόσπασμα είναι αυτός που υπάρχει για τους άλλους.
9. Οι άνθρωποι επιζήτησαν την επιστήμη για την ίδια τη γνώση και όχι για κάποια χρηστική ανάγκη.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

1. **Διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν:**

Ἡ πορεία του ανθρώπου από το θαυμασμό προς τη φιλοσοφία:

1ο βήμα: το θαυμάζειν: Το αρχικό έναυσμα του ανθρώπου για να φιλοσοφήσει είναι η περιέργεια, η έκπληξη, η αμηχανία, ο θαυμασμός για όλα εκείνα που υπάρχουν γύρω του.

Ο σύνδεσμος **γὰρ** εκφράζει αιτιολόγηση: Αιτιολογείται η θέση του Αριστοτέλη, σε προηγούμενο σημείο εκτός της ενότητας, ότι η φιλοσοφική δραστηριότητα είναι μια δραστηριότητα διαφορετική από τις τέχνες και ιεραρχικά ανώτερη από αυτές. Συνεπώς, προσπαθεί να αιτιολογήσει τη θέση αυτή, παρουσιάζοντας το πώς ξεκίνησε η φιλοσοφική αναζήτηση.

2. **ἐξ ἀρχῆς μὲν τὰ πρόχειρα τῶν ἀτόπων θαυμάσαντες:** Το **θαυμάζειν** αρχικά εκδηλώνεται με την απορία, την έκπληξη, το θαυμασμό των ανθρώπων για όλα εκείνα τα παράξενα (άτοπα), αυτά που δεν μπορούν να εξηγήσουν, που συναντούν στην καθημερινότητά τους, έχουν άμεσα μπροστά τους (πρόχειρα), όπως, για παράδειγμα τα φυσικά φαινόμενα κ.λπ.

3. **εἴτα κατὰ μικρὸν οὕτω προϊόντες καὶ περὶ τῶν μειζόνων διαπορήσαντες, οἷον περὶ τε τῶν τῆς σελήνης παθημάτων καὶ τῶν περὶ τὸν ἥλιον καὶ τὰ ἄστρα καὶ περὶ τῆς τοῦ παντός γενέσεως:** Στη συνέχεια και σταδιακά η αναζήτηση και το φιλοσοφικό ενδιαφέρον των ανθρώπων στρέφεται σε πιο σοβαρά ζητήματα και ο Αριστοτέλης αναφέρεται παραδειγματικά στις φάσεις της σελήνης, τις κινήσεις των πλανητών και στη γένεση του σύμπαντος.

Με την αναφορά του στα φυσικά φαινόμενα και στα θέματα που έχουν να κάνουν με το σύμπαν ο Αριστοτέλης έχει στο νου του τους μεγάλους προσωκρατικούς φυσικούς φιλοσόφους (Αναξίμανδρο, Αναξίμανη, Θαλή, κ.λπ.), για τους οποίους θα μιλήσει στη συνέχεια του έργου του. Μ' αυτή την έμμεση αναφορά του ο Αριστοτέλης μπορεί να χαρακτηριστεί και ως ο πρώτος ιστορικός της φιλοσοφίας.

4. **Ὁ δ' ἀπορῶν καὶ θαυμάζων οἶεται ἄγνοεῖν:**

2ο βήμα: Από το **το θαυμάζειν** (δηλαδή ο άνθρωπος που απορεί= βρίσκεται σε αδιέξοδο και θαυμάζει= εκπλήσσεται και θαυμάζει) οδηγείται στη συνειδητοποίηση **της ἀγνοίας του**. Αντιλαμβάνεται πως δε γνωρίζει τίποτα για όσα (μικρά ή μεγάλα) βρίσκονται γύρω του.

5. **(διὸ καὶ ὁ φιλόμυθος φιλόσοφος πῶς ἐστίν· ὁ γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασίων):** Στο σημείο αυτό ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί ένα παρενθετικό επιχείρημα: Συνδέει τον φιλόμυθο (=αυτόν που αγαπά τους μύθους) με τον φιλόσοφο (=αυτόν που αγαπά τη σοφία). Ας σημειωθεί εδώ ότι ο Αριστοτέλης στο σημείο αυτό έχει στο νου του τους αρχαίους μυθογράφους, αλλά και τον δάσκαλό του τον Πλάτωνα, ο οποίος όχι μόνο χρησιμοποιούσε το μύθο στο φιλοσοφικό του έργο, αλλά και δεχόταν την άποψη των σοφιστών (πρβλ. Πρωταγόρας) ότι ο μύθος μπορεί να είναι ένα πρώτο στάδιο ή βοηθητικό εργαλείο στην αναζήτηση της αλήθειας. Βέβαια, ο Αριστοτέλης "συνδέει" το φιλόμυθο με τον φιλόσοφο με το επίθετο "**θαυμασίων**", αφού τόσο η φιλοσοφία όσο και οι μύθοι εξετάζουν πράγματα θαυμαστά, άξια θαυμασμού.

Ανάλυση συλλογισμού:

1η προκείμενη: ὁ... μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασίων... (Οι μύθοι περιλαμβάνουν γεγονότα, αφηγήσεις, συμβάντα αξιοθαύμαστα που προκαλούν απορία και θαυμασμό, γιατί δεν εξηγούνται πάντα ούτε ερμηνεύονται εύκολα)

2η προκείμενη: Διὰ ... τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν... (εννοείται από την αρχή του αποσπάσματος)

Συμπέρασμα: διὸ καὶ ὁ φιλόμυθος φιλόσοφος πῶς ἐστίν

► Οι μύθοι περιλαμβάνουν γεγονότα, αφηγήσεις, συμβάντα αξιοθαύμαστα που προκαλούν απορία και θαυμασμό, γιατί δεν εξηγούνται πάντα ούτε ερμηνεύονται εύκολα.

► Ο θαυμασμός προκαλεί συνειδητοποίηση της άγνοιας.

► Η συνειδητοποίηση της άγνοιας προκαλεί την ανάγκη για γνώση, δηλαδή απαντήσεις στα μεγάλα ερωτήματα (κόσμος, θεός, άνθρωπος) που απασχολούν τους ανθρώπους.

► Μ' αυτά τα ερωτήματα που απασχολούν τους ανθρώπους (εκτός από το μύθο) ασχολείται και η φιλοσοφία.

ΑΡΑ: Ο φιλόμυθος είναι κατά μία έννοια και φιλόσοφος.

6. ***ὥστ' εἴ περ διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν ἐφιλοσόφησαν, φανερόν ὅτι διὰ τὸ εἶδέναι τὸ ἐπίστασθαι ἐδίωκον καὶ οὐ χρήσεώς τινος ἔνεκεν:***

3ο βήμα: Η επιθυμία του ανθρώπου να ξεπεράσει την άγνοιά του τον οδηγεί από τον αρχικό θαυμασμό στην ακριβή γνώση, (την επιστήμη – φιλοσοφία). Αυτή δεν έχει μια πρακτική χρησιμότητα. Συνδέεται με την ανάγκη των ανθρώπων ν' αποκτήσουν τη γνώση καθαρά και μόνο για τη γνώση.

Το επιχείρημα είναι υποθετικής μορφής (μια υπόθεση που πρέπει να διερευνηθεί στη συνέχεια). Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί μεθοδολογία των φυσικών επιστημών (άρα συνδυάζει τις ιδιότητες του θεωρητικού φιλοσόφου και του εμπειρικού επιστήμονα).

7. ***Μαρτυρεῖ δὲ αὐτὸ τὸ συμβεβηκός· σχεδὸν γὰρ πάντων ὑπαρχόντων τῶν ἀναγκαίων καὶ τῶν πρὸς ῥαστώνην καὶ διαγωγὴν ἢ τοιαύτη φρόνησις ἤρξατο ζητεῖσθαι:***

Παραθέτει τεκμήριο (Μαρτυρεῖ δὲ αὐτὸ τὸ συμβεβηκός) που επαληθεύει την υπόθεση:

Φέρνει ως απόδειξη την εμπειρική παρατήρηση ► οι άνθρωποι ασχολήθηκαν με τη φιλοσοφία όταν έλυσαν τα άμεσα βιοτικά τους προβλήματα κι όταν είχαν πια το χρόνο, την άνεση και την ευχέρεια ν' ασχοληθούν με τη χαλάρωση και την απόλαυσή τους. ► Στο συμπέρασμα αυτό κατέληξε **επαγωγικά** (φρόνησις= εδώ σοφία, επιστήμη, ακριβής γνώση και δεν χρησιμοποιείται με ηθική σημασία).

8. ***Δῆλον οὖν ὡς δι' οὐδεμίαν αὐτὴν ζητοῦμεν χρεῖαν ἑτέραν ... ὡς μόνην οὖσαν ἐλευθέραν τῶν ἐπιστημῶν· μόνη γὰρ αὕτη αὐτῆς ἑνεκὲν ἐστίν:***

Συμπέρασμα: Η φιλοσοφία είναι η μόνη ελεύθερη επιστήμη. (Αποσκοπεί στην καθαρή γνώση και δεν έχει κάποια πρακτική χρησιμότητα, δεν χρειάζεται να επιλύσει πρακτικά ζητήματα, συνεπώς δεν εξαρτάται από τις πρακτικές ανάγκες.

9. ***ἀλλ' ὥσπερ ἄνθρωπος, φαρμέν, ἐλεύθερος ὁ αὐτοῦ ἕνεκα καὶ μὴ ἄλλου ὦν, οὕτω καὶ αὐτὴν...:***

Επιχείρημα με αναλογία: Όπως είναι ελεύθερος ο άνθρωπος που δεν εξαρτάται, ούτε υπάρχει, ούτε υπηρετεί κάποιον άλλο, έτσι ελεύθερη είναι και η γνώση που δεν υπηρετεί κατ' αναλογία κάποιον πρακτικό σκοπό.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Σήμερα οι όροι φιλοσοφία και επιστήμη σημαίνουν δύο διακριτές πνευματικές δραστηριότητες. Στην ελληνική αρχαιότητα όμως σε γενικές γραμμές ο όρος φιλοσοφία είχε το ίδιο σημασιολογικό περιεχόμενο με τον όρο ἐπιστήμη. Για παράδειγμα, στον πλατωνικό διάλογο Θεαίτητος η γεωμετρία χαρακτηρίζεται ως φιλοσοφία. Και στον Αριστοτέλη ο όρος φιλοσοφία σημαίνει γενικά την επιστημονική γνώση: είναι η γνώση για χάρη της ίδιας της γνώσης. Η φιλοσοφία αναζητά την αλήθεια, αποσκοπώντας στην καθαρή γνώση και όχι στη χρησιμότητα. Ωστόσο, ο Αριστοτέλης προχωρά στη συστηματική διάκριση και ταξινόμηση των επιστημών. Στην κορυφή της ιεραρχίας των επιστημών τοποθετεί την πρώτη φιλοσοφία, η οποία είναι η επιστήμη που έχει ως αντικείμενό της τις πρώτες αρχές των όντων.

Η ταύτιση φιλοσοφίας και επιστήμης παρέμεινε στη δυτική σκέψη μέχρι και τον 19ο αι. Για παράδειγμα, ο Νεύτωνας στο βιβλίο του που έμελλε να έχει τεράστια επίδραση στην εξέλιξη των ιδεών της φυσικής έδωσε τον τίτλο *Philosophiae naturalis Principia Mathematica* (= Μαθηματικές Αρχές της Φυσικής Φιλοσοφίας). Ο τίτλος αυτός μας δείχνει ότι κατά την εποχή του Νεύτωνα ο όρος φιλοσοφία περιελάμβανε και τις φυσικές επιστήμες και τα μαθηματικά αλλά είχε και τη σημασία της φιλοσοφίας με τη σημερινή έννοια του όρου.

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΣΟΦΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

Οι λέξεις **φιλόσοφος** και **φιλοσοφία** προϋποθέτουν την έννοια της **σοφίας**· πρέπει ωστόσο να αναγνωρίσουμε ότι την εποχή εκείνη δεν υπάρχει φιλοσοφικός ορισμός της σοφίας.

Ο όρος αυτός συμπυκνώνει τις παρακάτω ιδιότητες-ικανότητες:

- Γνώσεις και εμπειρίες (κυρίως λόγω πολλών ταξιδιών),
- Επιλογή της καλύτερης κάθε φορά συμπεριφοράς,
- Εξαιρετική επίδοση σε πρακτικές τέχνες ως δώρο του θεού,
- Ποιητική δραστηριότητα που είναι καρπός μακρόχρονης άσκησης και έμπνευσης των Μουσών,
- Άριστος χειρισμός του λόγου προς τέρψη, παρηγορία αλλά και απονομή της δικαιοσύνης,
- Προνοητικότητα, προβλεπτικότητα,
- Επιστημονική γνώση, θετική σκέψη. (πηγή: P. Hadot σελ. 34-39)

Η «ιστορική ματιά» του Αριστοτέλη στο πώς οι άνθρωποι άρχισαν να φιλοσοφούν

Ως πρώτους φιλοσόφους (πρώτοι φιλοσοφήσαντες) χαρακτηρίζει αυτούς που σήμερα ονομάζουμε φυσικούς φιλοσόφους (π.χ. τον Θαλή, τον Αναξίμανη, τον Ηράκλειτο, τον Αναξαγόρα κ.ά.). Η ιστορική ματιά του στο πώς οι άνθρωποι άρχισαν να φιλοσοφούν μας επιτρέπει να πούμε ότι ο Αριστοτέλης είναι «ένα είδος πρώτου ιστορικού της φιλοσοφίας». Η αναδρομή του στο παρελθόν της φιλοσοφικής σκέψης (από τον Θαλή έως τον Πλάτωνα και τους μαθητές του) αποτελεί καινοτομία του Αριστοτέλη, καθώς κανείς πριν από αυτόν δεν είχε επιχειρήσει κάτι παρόμοιο: κανείς δεν είχε προσπαθήσει να προσδιορίσει πότε ακριβώς γεννήθηκε η φιλοσοφία, ποια προβλήματα αντιμετώπισε, πώς εξελίχτηκε. Έχουμε επομένως το πρώτο δείγμα γραφής της ιστορίας της φιλοσοφίας. Μάλιστα, επηρέασε καθοριστικά τον τρόπο με

τον οποίο έκτοτε μελετούμε τη φιλοσοφία: για παράδειγμα, ακόμα και σήμερα τα εισαγωγικά μαθήματα στη φιλοσοφία συνήθως ξεκινούν με τον Θαλή τον Μιλήσιο.

Ο λόγος που επιχειρεί την ιστορική αυτή αναδρομή ο Αριστοτέλης είναι για να δείξει πως η ιστορική διαδρομή της φιλοσοφικής σκέψης επιβεβαιώνει τις δικές του φιλοσοφικές απόψεις σχετικά με τις αρχές και τα αίτια των όντων.

► Ποια γλωσσικά στοιχεία φανερώνουν την ιστορική ματιά του Αριστοτέλη για το πώς οι άνθρωποι άρχισαν να φιλοσοφούν;

Η ιστορικότητα της φιλοσοφίας διαπερνά τη σκέψη του Αριστοτέλη. Αυτή εκφράζεται και μέσα από τη χρήση συγκεκριμένων γλωσσικών στοιχείων:

α. με τη χρήση χρονικών προσδιορισμών (καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον, ἔξ ἀρχῆς, εἴτα), προκειμένου να αναφερθεί τόσο στις απαρχές της (τὸ πρῶτον) και γενικότερα στο παρελθόν της («διαχρονία») όσο και στο παρόν της (νῦν) («συγχρονία»).

β. με τη διπλή χρήση του ρήματος ἄρχομαι (ἤρξαντο, ἤρξατο), για να αναφερθεί στις απαρχές της φιλοσοφικής σκέψης.

γ. με τον όρο συμβεβηκός, με τον οποίο αναφέρεται στο ιστορικό συμβάν.

δ. με την ευρεία χρήση ιστορικών χρόνων (ἐφιλοσόφησαν, ἐδίωκον, ἤρξατο κ.ά.).

► Να σχολιάσετε τη χρήση της φράσης καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον.

Ο Αριστοτέλης αναφέρεται στην έναρξη της φιλοσοφικής δραστηριότητας τόσο σε σχέση με την εποχή του («συγχρονία») όσο και σε σχέση με το παρελθόν («διαχρονία»).

- Με το επίρρημα νῦν δηλώνει ότι ανά πάσα στιγμή -και στη δική του εποχή- η αφετηρία για να αρχίσουν να φιλοσοφούν οι άνθρωποι είναι η έκπληξη και η περιέργεια για τον κόσμο που τους περιβάλλει.

- Με την αιτιατική του χρόνου τὸ πρῶτον γίνεται αναφορά στην έναρξη της φιλοσοφικής δραστηριότητας κατά το παρελθόν: οι πρώτοι φιλόσοφοι εμφανίστηκαν σε κάποιο σημείο του παρελθόντος με αφετηρία την έκπληξη και την περιέργεια για τη δομή και τη μορφή του κόσμου, για τα αξιοθαύμαστα φαινόμενά του.

Η ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ



1) ΠΟΙΗΤΙΚΗ - ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ = Είναι το κατώτερο επίπεδο. Ασχολείται με την παραγωγή χρήσιμων και ωραίων πραγμάτων και βασίζεται στην εμπειρία. Ο Αριστοτέλης την κατατάσσει στην κατώτερη βαθμίδα γνώσης, καθώς αποβλέπει στη γνώση για την κάλυψη αναγκών του πρακτικού βίου (π.χ. ιατρική, ρητορική, καλλιτεχνική δημιουργία, ποίηση).

2) ΠΡΑΚΤΙΚΗ = Ασχολείται με τις ανθρώπινες πράξεις. Βρίσκεται στο ενδιάμεσο επίπεδο, επικεντρώνεται στην ανθρώπινη συμπεριφορά και μελετά την ανθρώπινη «πράξη» που εξαρτάται σε μικρότερο βαθμό από την ύλη. Σε αυτές εντάσσονται η ηθική και η πολιτική θεωρία, η διαλεκτική και η ρητορική τέχνη.

3) ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ = Επιδιώκει την καθαρή γνώση και δε σχετίζεται με πρακτικά ζητήματα. Πρόκειται για το ανώτερο επίπεδο γνώσης που περιλαμβάνει τις τρεις «θεωρητικές» επιστήμες: τα μαθηματικά, τη φυσική και τη θεολογία (ή αλλιώς «πρώτη φιλοσοφία»). Χαρακτηριστικό γνώρισμα της θεωρητικής γνώσης αποτελεί το γεγονός ότι είναι αυτόνομη, δηλαδή δεν έχει κάποια πρακτική χρησιμότητα. Διαφέρει ποιοτικά από τις δύο προηγούμενες, καθώς στοχεύει αποκλειστικά στη γνώση και μοναδικό κίνητρο του επιστήμονα είναι η αναζήτηση της αλήθειας. Κατά τον Αριστοτέλη, όλοι οι άνθρωποι εκ φύσεως έχουν την τάση να επιζητούν τη γνώση. Διακρίνεται σε:



I) ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗ=Ασχολείται με πράγματα που δεν έχουν χωριστή ύπαρξη και δεν υπόκεινται σε αλλαγή.

II) ΦΥΣΙΚΗ = Ασχολείται με πράγματα που έχουν χωριστή ύπαρξη και υπόκεινται σε αλλαγές.

III) ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ =Ασχολείται με πράγματα που έχουν χωριστή ύπαρξη και υπόκεινται σε αλλαγή. Ταυτίζεται και με τη φιλοσοφία.

ΣΥΝΔΕΣΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΜΕ ΡΑΣΤΩΝΗ

Ο Αριστοτέλης δεν συνδέει τη φιλοσοφία με τη ραστώνη, την χαλάρωση δηλαδή και την απόλαυση, μόνο γενετικά, ανατρέχοντας απλώς στην ιστορική της καταγωγή. Αν η σύνδεση αυτή δεν ήταν διαχρονική και ουσιώδης, δεν θα τον ενδιέφερε. Ο Σταγειρίτης διαβλέπει ότι η δραστηριότητα του φιλοσόφου υπερβαίνει πάντα τις πιεστικές απαιτήσεις της καθημερινότητας, προϋποθέτει χρόνο ελευθερίας και απομάκρυνση από τις άλλες τέχνες· τότε και μόνο τότε μπορεί αυτός να προσεγγίσει τη φιλοσοφική ακρίβεια. Γι' αυτό και η ραστώνη γίνεται έγκυρο σημάδι της φιλοσοφίας.

Η ΣΥΝΔΕΣΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

► Ο Αριστοτέλης θεωρεί τη φιλοσοφία ως μόνην ούσαν ἐλευθέραν τῶν ἐπιστημῶν. Ποια έννοια δίνει στο επίθετο ἐλευθέρα; Με ποια αναλογία υποστηρίζει την άποψή του;

Η συσχέτιση της φιλοσοφίας με την ελευθερία έχει διπλό χαρακτήρα:

α. Από τη μια πλευρά, δηλώνει την απουσία σύνδεσης με την όποια πρακτική χρηστικότητα.

β. Από την άλλη πλευρά, έχει και ένα βαθύτερο νόημα· αποτυπώνει την πεποίθηση του Αριστοτέλη πως:

- μόνο ένα ελεύθερο πνεύμα μπορεί να φιλοσοφήσει αληθινά·

- ιστορικά, ο φιλοσοφικός λόγος καλλιεργήθηκε ιδιαίτερα σε ελληνικές πόλεις που είχαν κατοχυρώσει την ελευθερία τους και των οποίων οι πολίτες είχαν πετύχει να ζουν ελεύθεροι, όπως στην Αθήνα. Το μοτίβο της ελεύθερης γνώσης ανάγεται στον Πλάτωνα (πρβ. Πολιτεία 499a, Θεαίτητος 172d κ.α.). Ο Αριστοτέλης, ακολουθώντας τη διδασκαλία αυτή του Πλάτωνα, στον Προτρεπτικὸν προχωρά και σε μια λεπτότερη διάκριση: η φιλοσοφία παραμένει η μοναδική ελεύθερη επιστήμη και είναι καθαρά θεωρητική, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι δεν έχει σχέση με την πράξη. Αντίθετα, εκεί επισημαίνει ότι, αν και η φιλοσοφία έχει θεωρητικό χαρακτήρα, χάρη σε αυτήν αποκτούμε όλα τα αγαθά.

Για να κάνει πιο παραστατικό το παραπάνω συμπέρασμα, χρησιμοποιεί μια αναλογία: όπως χαρακτηρίζουμε ελεύθερο τον άνθρωπο που είναι αυτόνομος και δεν υποτάσσει τη δραστηριότητά του στην υπηρεσία κάποιου άλλου, σε αντίθεση με τους δούλους, έτσι θεωρούμε ότι η φιλοσοφία αποσκοπεί στη βαθύτερη γνώση της πραγματικότητας για χάρη της ίδιας αυτής της γνώσης και όχι για να εξυπηρετήσει κάποια πρακτική σκοπιμότητα.

► ἐδίδωκον, ζητεῖσθαι, ζητοῦμεν: Να σχολιάσετε τη λειτουργία των ρηματικών αυτών τύπων, προσέχοντας ιδιαίτερα τη χρήση των χρόνων και των γραμματικών προσώπων.

Ο Αριστοτέλης στο απόσπασμα αυτό υποστηρίζει πως η αρχική αιτία που οδήγησε τους ανθρώπους στις φιλοσοφικές αναζητήσεις ήταν η έκπληξη και ο θαυμασμός τους για τα θαυμαστά φαινόμενα της φύσης, όσο και η αμηχανία που ένιωθαν, λόγω της αδυναμίας να τα εξηγήσουν, αλλά και η περιέργειά τους να γνωρίσουν τα αίτια και τις αρχές που τα διέπουν. Τονίζει λοιπόν πως οι άνθρωποι επιδίωκαν (ἐδίδωκον) τη βαθύτερη γνώση της πραγματικότητας για χάρη της ίδιας αυτής της γνώσης και όχι για να εξυπηρετήσουν κάποια πρακτική σκοπιμότητα. Θεωρεί πως την άποψή του επιβεβαιώνει το ιστορικό γεγονός πως οι άνθρωποι ασχολήθηκαν με τη θεωρητική αναζήτηση της γνώσης (μαθηματικά, φυσική επιστήμη, φιλοσοφία) [ή τοιαύτη φρόνησις ἤρξατο ζητεῖσθαι] μόνο όταν είχαν ξεπεράσει τα βιοτικά προβλήματα, εξασφάλισαν τα μέσα για την επιβίωσή τους και είχαν ελεύθερο χρόνο για να ασχοληθούν με θεωρητικές αναζητήσεις. Τα παραπάνω επιχειρήματα φανερώνουν και την ιστορική ματιά του στο πώς άρχισαν οι άνθρωποι να φιλοσοφούν. Ακριβώς

επειδή στα δύο παραπάνω σημεία αναφέρεται στο ιστορικό παρελθόν, χρησιμοποιεί ρήματα σε ιστορικό χρόνο και στο γ' ρηματικό πρόσωπο: έδίδωκον, (ήρξατο) ζητείσθαι.

Ενώ όμως οι δύο πρώτοι ρηματικοί τύποι αξιοποιούνται κατά την εξέταση του παρελθόντος («διαχρονία»), με τον τύπο ζητούμεν, ο οποίος βρίσκεται σε ενεστώτα χρόνο, επανέρχεται στο παρόν («συγχρονία») και αποτυπώνει τη βαθιά αίσθησή του πως μόνο ένα ελεύθερο πνεύμα μπορεί να φιλοσοφήσει αληθινά. Μάλιστα, χρησιμοποιώντας α' πληθυντικό ρηματικό πρόσωπο -αντί για γ'-, «εντάσσει και τον εαυτό του στη χορεία των φιλοσόφων, των ανθρώπων που στοχάζονται ελεύθεροι».

Καταλήγοντας, μπορούμε να πούμε πως «με την επιλογή των συγκεκριμένων ρημάτων ο Αριστοτέλης υποδηλώνει τον πιεστικό χαρακτήρα των φιλοσοφικών αποριών, την επιτακτική ροπή στο φιλοσοφείν. Μπορεί η φιλοσοφία να μην ικανοποιεί καμία εξωτερική χρεία και ανάγκη, αποτελεί όμως πανανθρώπινο ψυχικό ζητούμενο».

Ο ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΘΕΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ

α. Ο Αριστοτέλης συνήθιζε να ακολουθεί μια μεθοδολογία που προσιδιάζει στην επιστημονική μεθοδολογία: αρχικά διατυπώνει μία υπόθεση, με βάση τις ενδείξεις που έχει, και στη συνέχεια υποβάλλει σε λογικό έλεγχο την υπόθεση αυτή, αναζητώντας περαιτέρω στοιχεία, προκειμένου να διαπιστώσει αν αυτή επιβεβαιώνεται ή διαψεύδεται από την πραγματικότητα. Αυτός είναι ο τρόπος που εργάζεται ένας θετικός επιστήμονας. Εδώ, αρχικά διατυπώνει ένα επιχείρημα που έχει υποθετική μορφή:

Υπόθεση: είπερ διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν ἐφιλοσόφησαν

Απόδοση: φανερόν (έστι) ὅτι διὰ τὸ εἰδέναι τὸ ἐπίστασθαι ἐδίδωκον καὶ οὐ χρήσεώς τινος ἔνεκεν.

Στη συνέχεια κάνει μια διαπίστωση που στηρίζεται σε αυτό που παρατηρούμε ότι συμβαίνει στην πραγματικότητα. Με βάση την εμπειρική παρατήρηση πολλών σχετικών περιπτώσεων, καταλήγει επαγωγικά (= με γενίκευση) σε μια διαπίστωση που επιβεβαιώνει το προηγούμενο συμπέρασμά του: στο σύνολο των περιπτώσεων που έχει εξετάσει συνέβη να έχει αναπτυχθεί η θεωρητική σκέψη μόνο από ομάδες ανθρώπων που πρώτα είχαν επιλύσει τα βιοτικά τους προβλήματα και άρα είχαν ελεύθερο χρόνο (Μαρτυρεῖ [...] ἡ τοιαύτη φρόνησις ἥρξατο ζητεῖσθαι).

Τέλος, καταλήγει με βεβαιότητα στο συμπέρασμά του (Δῆλον οὖν ὥς [...] χρεῖαν ἑτέραν) πως αναζητούμε τη βαθύτερη γνώση της πραγματικότητας για χάρη της ίδιας αυτής της γνώσης και όχι για να εξυπηρετήσουμε κάποια πρακτική σκοπιμότητα.

Από την άλλη μεριά, το θέμα το οποίο πραγματεύεται εντάσσεται στα ερωτήματα που εξετάζει η φιλοσοφία: ποιο είναι το βαθύτερο κίνητρο που κάνει τους ανθρώπους να αναζητούν τη θεωρητική γνώση και να ασχολούνται με τη φιλοσοφία. Μάλιστα, εξετάζει το θέμα και με ιστορική ματιά, με αποτέλεσμα να θεωρείται ο πρώτος ιστορικός της φιλοσοφίας. Η ιστορία όμως της φιλοσοφίας εντάσσεται στη φιλοσοφία και όχι στην ιστορική επιστήμη.

Καταλήγοντας, συμπεραίνουμε πως δικαιολογημένα ο Αριστοτέλης θεωρείται πως συνδυάζει τα χαρακτηριστικά και του θετικού επιστήμονα και του θεωρητικού φιλοσόφου.

ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ:

1. Αφού εντοπίσετε τα έναρθρα απαρέμφατα, να μελετήσετε στο κείμενο την ονοματική και ρηματική λειτουργία του καθενός.

Διὰ τὸ θαυμάζειν: Εμπρόθετος προσδιορισμός της αιτίας. Ως υποκείμενο του έναρθρου απαρεμφάτου τίθεται το οἱ ἄνθρωποι (ταυτοπροσωπία).

διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν: Εμπρόθετος προσδιορισμός της αιτίας. Υποκείμενο (εννοείται) οἱ ἄνθρωποι. Αντικείμενο απαρεμφάτου: τὴν ἄγνοιαν.
διὰ τὸ εἰδέναι: Εμπρόθετος προσδιορισμός της αιτίας. Ως υποκείμενο του ἑναρθρου απαρεμφάτου τίθεται το οἱ ἄνθρωποι (ταυτοπροσωπία).
τὸ ἐπίστασθαι ἐδίωκον: Ἐναρθρο απαρέμφατο ως πτώση αιτιατική ως αντικείμενο του ρήματος.

Η επιλογή των ἑναρθρων απαρεμφάτων στη θέση αφηρημένων ουσιαστικών φανερώνει την πρόθεση του Αριστοτέλη να τονίσει την ενεργητική διάθεση του φιλοσοφικού στοχασμού. Η φιλοσοφία δεν είναι μια στατική κατάσταση κι αυτό διαφαίνεται πληρέστερα με την αξιοποίηση ἑναρθρων απαρεμφάτων, εφόσον αυτά πέρα από τη δήλωση της αφηρημένης έννοιας, έχουν και ρηματική φύση, οπότε εκφράζουν ενέργεια.

2. Να αναζητήσετε στο κείμενο όλους τους τρόπους αιτιολόγησης. Τι αιτιολογούν κάθε φορά οι συγκεκριμένες εκφράσεις/συντακτικές δομές;

Διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν: Εμπρόθετος προσδιορισμός της αιτίας. Με τον εμπρόθετο αυτό αιτιολογείται η στροφή των ανθρώπων στη φιλοσοφία ως αποτέλεσμα της απορίας και του θαυμασμού τους για τα παράδοξα του καθημερινού τους βίου.
διὸ καὶ ὁ φιλόμυθος φιλόσοφος πῶς ἐστίν· Με τον αιτιολογικό σύνδεσμο διό (δι' ὃ = δι' ὃν λόγον) ο Αριστοτέλης αιτιολογεί τη διασύνδεση μεταξύ φιλοσοφίας και αγάπης για τους μύθους στην κοινή και στις δύο δραστηριότητες απορία και ανάγκη για κάποια εύλογη εξήγηση.

ὁ γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασίων: Σε άμεση συσχέτιση με την προηγούμενη πρόταση η αιτιολόγηση εξειδικεύεται με τη διευκρίνιση του φιλοσόφου πως και ο μύθος διαμορφώνεται με γεγονότα που προκαλούν το θαυμασμό.

διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν ἐφιλοσόφησαν: Με τον εμπρόθετο της αιτίας τονίζεται πως βασικό κίνητρο για την ἑναρξη του φιλοσοφικού στοχασμού υπήρξε η επιθυμία των ανθρώπων να ξεφύγουν από την άγνοια.

φανερὸν ὅτι διὰ τὸ εἰδέναι τὸ ἐπίστασθαι ἐδίωκον: Κατά παρόμοιο τρόπο, ο εμπρόθετος της αιτίας επισημαίνει πως οι ἄνθρωποι επιδίωξαν την επιστήμη για χάρη της ίδιας της γνώσης.

οὐ χρήσεώς τινος ἔνεκεν: Με τον εμπρόθετο τελικού αιτίου τονίζεται πως η φιλοσοφία δεν καλείται να καλύψει κάποια πρακτική ανάγκη.

μόνη γὰρ αὕτη αὐτῆς ἔνεκέν ἐστίν: Με τον αιτιολογικό σύνδεσμο γάρ και με τον εμπρόθετο του τελικού αιτίου, επισημαίνεται emphaticά η ελεύθερη φύση της φιλοσοφίας, αφού είναι η μόνη επιστήμη που υπάρχει γι' αυτή την ίδια, χωρίς την αξίωση να αποδείξει τη χρησιμότητά της σε πρακτικό επίπεδο.

3. Με ποιους όρους και με ποια μορφή ορίζονται οι χρονικές φάσεις στο κείμενο;

καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν, ἐξ ἀρχῆς μὲν τὰ πρόχειρα τῶν ἀτόπων θαυμάσαντες, εἴτα κατὰ μικρὸν οὕτω προϊόντες καὶ περὶ τῶν μειζόνων διαπορήσαντες

Με το χρονικό επίρρημα «νῦν» δηλώνεται πως ακόμη και τώρα, και σήμερα, οποιαδήποτε στιγμή η ἑναρξη του φιλοσοφικού στοχασμού αντλεί το πρώτο του ερέθισμα απ' όσα προκαλούν απορία και θαυμασμό στους ανθρώπους.

Με το τακτικό αριθμητικό «τὸ πρῶτον» (σε επιρρηματική χρήση) δηλώνεται πως η πρώτη αρχή της φιλοσοφίας προέκυψε εξαιτίας της απορίας των ανθρώπων για τα παράδοξα του καθημερινού βίου. Πρόκειται για την απορία εκείνη που μπορεί να

πυροδοτήσει τη φιλοσοφική διαδικασία ανά πάσα στιγμή, σε όποια χρονική περίοδο τώρα ή στο μέλλον.

Το ρήμα ἤρξαντο και ο εμπρόθετος προσδιορισμός χρόνου ἐξ ἀρχῆς επισημαίνουν πως αρχή του φιλοσοφικού στοχασμού αποτέλεσε ο θαυμασμός για τα παράδοξα της καθημερινότητας, για όσα δηλαδή αποτελούσαν μέρος του καθημερινού βίου κι ήταν ως εκ τούτου πιο εύκολο να προξενήσουν το ενδιαφέρον του ατόμου, αλλά και πιο εύκολο να αντιμετωπιστούν.

Με το επίρρημα «εἴτα» δηλώνεται το σταδιακό πέρασμα σε πιο δύσκολες φιλοσοφικές αναζητήσεις, εφόσον οι άνθρωποι πέρασαν από τα παράξενα της καθημερινότητας σε πολύ πιο σημαντικά κι ως εκ τούτου πολύ πιο δύσκολο να ερμηνευτούν ζητήματα, όπως τα φαινόμενα που αφορούσαν τον ήλιο και τη σελήνη, αλλά και την ίδια τη γέννηση του σύμπαντος.

Ακολουθως, ο φιλόσοφος επανέρχεται στην αρχή της φιλοσοφικής αναζήτησης (ή τοιαύτη φρόνησις ἤρξατο ζητεῖσθαι) προκειμένου να διευκρινίσει πως αυτή ξεκίνησε μόνο όταν οι άνθρωποι κάλυψαν τις άμεσες ανάγκες τους και κατόρθωσαν να διασφαλίσουν μια σχετική άνεση στον καθημερινό τους βίο, εφόσον η φιλοσοφία δεν επιδιώκεται για την κάλυψη πρακτικών αναγκών και δεν συνιστά ως εκ τούτου άμεση προτεραιότητα των ανθρώπων.